

KOLTAY ANDRÁS (SZERK.): BALÁS P. ELEMÉR EMLÉKKÖNYV.
TISZTELGÉS ÉS ANTOLOGIA SAJTÓJOGI, SZERZŐI JOGI ÉS
SZEMÉLYISÉGI JOGI MŰVEIBŐL HALÁLÁNAK 70. ÉVFORDULÓJÁN
(BUDAPEST: WOLTERS KLUWER 2018) 849 OLDAL

Az 1910-es évektől kezdődően, majd a két világháború között állandósult „válságos évtizedekben”¹ Magyarországon, tágabb kontextusban Kelet- és Közép Európában, sajátos krízis bontakozott ki, mely egyaránt kihatott a társadalomra, a politikára, az eszmeáramlatokra és a művészetekre, és hatalmas átalakulásokat indított el. A változás, az átalakulás, s egyben a változni nem tudás, az igazi átalakulásra képtelenség keveredett egymással. Mégis a XX. század első felének ellentmondásos időszakában

¹ BEREND T. Iván: *Válságos évtizedek A 20. század első fele közép- és kelet-európai történetének interpretációja* (Budapest: Magvető 1987). A bevezető sorok az idézett kötet előszaván alapulnak (13. o.).

élte virágkorát például a polgári magánjogtudomány, elsősorban Szladits Károly és magánjogi iskolája révén.² Tág értelemben ez utóbbi tudományos körhöz sorolható a kor- és pályatársai által az „utolsó polihisztor magyar jogászként”³ jellemzett Balás P. Elemér, akinek nagyszabású életműve e válságos évtizedek alatt teljesedett ki, s annak sajtójogi, szerzői jogi, személyiségi jogi szegmenséről emlékezik meg a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság (NMHH) Médiatanácsának Médiatudományi Intézete (MTMI) és a Wolters Kluwer magyarországi kiadója közös sorozatában 2018-ban megjelent emlékkönyv.

Nem lehet eleget hangsúlyozni annak fontosságát, ha a jogtörténet iránt érdeklődő olvasó a klasszikus jogtudósok munkáinak reprint vagy új, esetleg kritikai kiadását veheti kézbe.⁴ Fontos a most recenzált kötet megjelentetése az említett sorozatban, amely egy nagy ívűnek szánt könyv- és lapkiadási projekt egyik eleme, betöltve a hazai médiatudomány és a felsőoktatási intézmények e területen érzékelhető szakirodalom-hiányát. A Koltay András (a Nemzeti Közszolgálati Egyetem rektora, egyetemi tanár, PPKE JÁK, NKE) és Nyakas Levente (intézetvezető, MTMI) sorozatszerkesztésében 2011 óta megjelenő, jellegzetes zöld-sárga keménytáblás szakkönyvek egy részét idegen nyelvről magyarra fordított művek teszik ki, ilyenformán hozzáférhetővé téve az érdeklődő magyar olvasó számára az idegen – elsősorban angol – nyelvű szakirodalom fontos darabjait. Emellett megtalálhatók azok a művek is, amelyek a magyar médiaszabályozást és a magyarországi médiatörténetet dolgozzák fel. Harmadsorban pedig angol nyelven megjelent szakkönyvek láttak napvilágot.

Az alapvetően mérsékelt konzervatív megközelítésű sajtó- és médiatörténeti kutatások széleskörűen értelmezik a médiatörténetet. Földrajzi értelemben a vizsgálódás súlypontját ugyan a történeti Magyarország médiatörténete képezi, de számos esetben történik kitekintés a Habsburg Monarchia, a szomszédos államok és a többi európai ország médiatörténeti vonatkozásaira is. A *Balás P. Elemér emlékkönyv* a sorozat e tárgyban eddig megjelent köteteinek abba a sorába illeszkedik, amely egy jeles személyiség (Gratz Gusztáv) portréját, pályaképét vázolja fel⁵ vagy, mint a 2017-ben elhunyt neves alkotmánybíró, jogtudós Lábady Tamás esetében, a tudományos életműből nyújt válogatott szemelvénygyűjteményt.⁶

„2018?” „2019?” „Ki hallgatja/nézi/olvassa ma?” Ilyen és hasonló tartalmú hozzászólások tucatjai tűnhetnek ismerősnek mindennapjainkból az online tartalommegosztó szolgáltatók oldalain, ha nem a jelen pillanatait visszaadó tartalmak között böngészünk. Nem véletlen az internetes kommentek világának felidézése, hiszen a technikai fejlődés, a hírközlés mindenkori aktuális állása, a rádiózás szerzői jogi,

² VÉKÁS Lajos: „Szladits Károly és magánjogi iskolája” *Jogtudományi Közöny* 2018/2, 72–77.

³ RÁ CZ György: „Egy polihisztor magyar jogász emlékezete” *Jogtudományi Közöny* 1983/6, 412–413.

⁴ MUNKÁCSI Péter: „Csehi Zoltán – Boytha György válogatott írásai. Selected essays, Ausgewählte Schriften, études choisies (könyvismertetés)” *Polgári Jog* 2016/4.

⁵ PAÁL Vince: *A politika és a publicisztika vonzásában. Gratz Gusztáv pályafutása* (Budapest: Wolters Kluwer Hungary 2018).

⁶ LÁB ADY Tamás: *Megtartott szó. Válogatott jogi tanulmányok* (Budapest: Wolters Kluwer Hungary 2018).

sajtójogi kérdései iránt (is) nyitott Balás P. Elemértől nem állna távol az online környezet. A szerzői jogász recenzens eljátszik azzal a gondolattal, hogy amennyiben kortársunk lenne az emlékkötet ünnepeltje, bizonyára figyelemre méltó jogértelmezéssel járult volna hozzá az idén tavasszal lezárult európai szerzői jogi reformfolyamat részét képező, a digitális szerzői jogról szóló irányelv azon vitatott rendelkezéseihez, mint a sajtókiadványok kiadói számára biztosított szomszédos jog vagy az online tartalmegosztó szolgáltatók felelősségi kérdéseit rendező, a kitárgyalása idején a vonatkozó rendelkezés számáról elhíresült 13. cikk.

Modern jogi gondolkodása ellenére Balás P. Elemér munkáinak olvasása napjainkban sajnos kevesek kiváltsága. Az emlékkönyv szerkesztője, Koltay András jól érzékelte a hiányt és azt az ellentmondást, hogy bár Balás P. Elemér maradandó tudományos életművet hagyott maga után, művei, így a jelen kötetbe válogatott szerzői jogi, sajtójogi és személyiségi jogi munkái a ma olvasójának, a ma jogtudományának is szólnak. Az emlékkötetben újraközölt művek ugyan nem elérhetetlenek ma sem, de esetleg csak fáradtságos munkával kereshetők elő könyvtárak mélyéről, és így, ebben a formában pedig soha nem kerültek egymás mellé, méltóképpen tanúsítva szerzőjük jogászgi génuszáról (7. o.).

A „Szerkesztői előszó”-ból, sőt magából a szerkesztési elvekből három olyan körülményre hívja fel a figyelmet a recenzens, amelynek továbbgondolása a jövőre nézve hasznos lehet: 1. az emlékkönyv létrejöttének közvetlen előzményei; 2. Balás P. Elemér életművének tágabb kontextusba helyezése és 3. ezzel összefüggésben a korabeli sajtójog, szerzői jog és személyiségi jog általános bemutatása.

AD 1., AZ ELŐZMÉNYEK. Bár a kötet létrehozása, a szemelvények és az azokat értékelő mai szerzők kiválasztása, felkérése hosszabb előkészítési folyamatra utal, első olvasásra nem teljesen nyilvánvaló, milyen közvetlen előzmények vezettek a kötet megjelentetéséhez. A szövegekben nincs utalás arra, hogy a tanulmányok, az értékelő írások alapját tudományos konferencián, szimpóziumon, esetleg ünnepi ülésen előadott szövegváltozat előzte volna meg.⁷ Koltay ebben a vonatkozásban szűkszavú: a „Szerkesztői előszó”-ból annyi tudható meg, hogy Balás P. Elemér hetven éve hunyt el, maradandó tudományos életművéből a sajtó- és szerzői jogi, valamint a személyiségi jogokhoz köthető munkákból válogatott, mintegy figyelmébe ajánlván ezeket az írásokat a ma jogtudományának.

Az ünnepi tiszteletadás az általános szokások szerint kerek évfordulókhöz kapcsolódik, így például megemlékezésre adhat okot a negyedszázados, félévszázados eredményes szakmai pályafutás, a kerek évfordulós születési, elhalálozási időpont. Balás P. Elemérről születésének századik évfordulóján,⁸ majd halálának ötvenedik évfordulóján⁹ megemlékeztek annak idején. A kötet 2018-as megjelenéséhez

⁷ A kötetben publikáló szerzők közül többen prezentálták írásaikat az emlékkönyv megjelenését követően a 2018. szeptember 28-án Kolozsvárott tartott Balás P. Elemér emlékkonferencián, a programot lásd bit.ly/2W21EmA.

⁸ RÁCZ (3. lj.) 412–413; PÓLAY Elemér: „Balás P. Elemér születésének századik évfordulójára” *Magyar Jog* 1984/1–2, 84–86.

⁹ A szegedi József Attila Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi karán 1997. december 18-án tartott ünnepi tanácsülésről lásd ZVOLENSZKI Anikó: „In memoriam Balás P. Elemér” *Jogtudományi Közöny* 1998/5, 174–175.

magyarázatul szolgálhatna hatályos szerzői jogunknak a védelmi időre vonatkozó főszabálya: a szerzői jogok a szerző életében és *post mortem auctoris* hetven éven át részesülnek védelemben, a védelmi idő leteltével a szerzői jog által védett művek közkinccsé válnak, tehát Balás P. Elemér esetében az életműve 2018. január 1. napjától külön jogositás nélkül hozzáférhető. Talán a szerzői jogi megközelítés indokolhatja az emlékkötet sajátos, aránytalan elrendeződésű hármastagolódását is: az I. rész hét rövidebb mai értékkelő tanulmányt, a terjedelmesebb II. rész Balás P. tizenkét művének újraközlését tartalmazza, végül a III. részben rövid életrajz, valamint a szerző tudományos közleményeinek jegyzéke szerepel.

Az I. részben neves egyetemi oktatók, a sajtó- és médiajog területéről Gellén Klára (SZTE ÁJTK), Vallasek Magdolna (EMTE JTI) és maga a szerkesztő, Koltay András, a személyiségi jog kérdése felől Kokoly Zsolt (EMTE JTI), a szerzői jog oldaláról Mezei Péter (SZTE ÁJTK) és Nótári Tamás (MTA TK JTI, Sapientia EMTE) járták körül a Balás P.-életmű egy-egy napjainkig ható problematikáját.

Az emlékkönyv tematikája nem terjedt ki Balás P. Elemér uzsorával kapcsolatos munkásságára, így szerkesztői eligazító magyarázat hiányában nem érhető, milyen rendezőelv mentén került be a kötetbe Veress Emőd (EMTE JTI) írása az uzsora magánjogi következményeiről. Mindazonáltal a recenzens üdvözlí a tanulmány megjelenését, osztva szerzőjének álláspontját, amellyel a *Polgári törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény* (Ptk.) 6:97. §-ának jobb megértéséhez, a helyes értelmezéshez és alkalmazáshoz kívánt hozzájárulni.¹⁰ Azon túlmenően, hogy Balás P. Elemér szinte valamennyi megállapítása helytálló a hatályos Ptk. uzsorás szerződésre vonatkozó szabályainak tekintetében is, Veress és Balás P. szövegeinek időszerűségét mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a devizaalapú kölcsönszerződésekkel kapcsolatban a Kúria 6/2013. számú polgári jogegységi határozata azt állapította meg, hogy az ilyen szerződés önmagában amiatt, mert a kedvezőbb kamatmérték ellenében az árfolyamkockázat az adósnál jelentkezik, nem minősül uzsorás szerződésnek.¹¹

A kötet megvalósítását sajnálatos módon valóságos és ki nem mondott hiányosságok kísérték; egyfelől a kötetben jelzett utalások alapján elgondolkodik az olvasó, vajon a Lábady Tamás halála vagy a Révész T. Mihály részéről objektív okok miatt el nem készült kéziratok milyen irányban vitték volna tovább az elkészült könyvet. Másfelől az ugyan explicit módon nem jelzett, de Balás P. Elemér szerteágazó jogtudományi munkássága okán életművét tágabb kontextusba helyező, ezzel összefüggésben a korabeli sajtójog, szerzői jog és személyiségi jog általános bemutatására vállalkozó nyitó tanulmány hiányára szükséges rámutatni. A hiátus érzetét fokozza, hogy az egyébként kiváló és gazdag jogtörténeti publikációiról ismert Nótári Tamás

¹⁰ Ptk. 6:97. § [Uzsorás szerződés] „Ha a szerződő fél a szerződés megkötésekor a másik fél helyzetének kihasználásával feltűnően aránytalan előnyt kötött ki, a szerződés semmis.”

¹¹ „2. A deviza alapú kölcsönszerződés, mint szerződéstípus önmagában amiatt, hogy a kedvezőbb kamatmérték ellenében az árfolyamkockázat az adósnál jelentkezik, nem ütközik jogszabályba, nem ütközik nyilvánvalóan a jóerkölcsbe, nem uzsorás szerződés, nem irányul lehetetlen szolgáltatásra és nem színlelt szerződés. A szerződési terheknek a szerződés megkötését követő - előre nem látható - egyoldalú eltolódása az érvénytelenség körében nem értékelhető, tekintettel arra, hogy az érvénytelenségi oknak a szerződés megkötésekor kell fennállnia.” *bit.ly/2ILktqf*.

miért a XIX. századi és a XX. század első felének hazai szerzői jogi reformjairól és reformkísérleteiről írott tanulmánya utánközlésével jelentkezett a kötetben.¹²

A szerzői jognál maradván a hét alapos, magas színvonalú értékelő tanulmány közül a Mezei Péter által jegyzett szerzői jogi tárgyú írás külön kiemelendő újszerűsége okán. A recenzió osztja Mezei kijelentését, amely szerint az 1947-ben megjelent, de még 1934-ben készített Balás P.-féle szerzői jogról szóló törvényjavaslat – a haladás, a modernitás iránti elkötelezettsége és a gyakorlatias, realitások iránti érzékenysége miatt – a magyar szerzői jog *de lege ferenda* javaslatainak legékezebb darabja (54. o.). A törvényjavaslat – amelyre az emlékkönyvben az említett két szerzői jogi tanulmány mellett Kokoly (20. és 35. o.) hivatkozik még – kétségkívül nagy hatással van a hazai szerzőijog-tudományra.¹³ A korábbi szakirodalommal összehasonlítva Mezei tanulmányának újdonságereje abban áll, hogy a törvényjavaslat elemzését együtt vizsgálja Balás P. egy másik írásával, az 1938-ban a Menyhárt Gáspár emlékkötetben megjelent *Szerzői magánjogunk de lege ferenda* (383. o.) címen közzétett munkájával. Nem túlzás azt állítani, hogy az írás új dimenziókat nyit a további jogtörténeti kutatások felé; ilyen lehet például a francia jogi megoldások, hatások vizsgálata a törvényjavaslatban.

Mezei Péter a törvényjavaslat megszületésének körülményei kapcsán megjegyzi, hogy a Berni Unió Egyezményéhez (BUE) az ország a trianoni békeszerződés előírásainak megfelelően csatlakozott ugyan, de erre csak 1921-ben került sor (43. o.). A megállapítást annyiban szükséges pontosítani, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia valóban nem volt részese a BUE-nek. A csatlakozás szempontjából ennek azonban nem volt relevanciája, így a Monarchia utódállamaként létrejött Ausztria és Magyarország a Párizs környéki békeszerződésekben megfogalmazott kötelezettségek eredményeként vált az egyezmény tagjává. Magyarországot a trianoni békeszerződés becikkelyezéséről szóló 1921. évi XXXIII. törvénycikk 222. szakasza kötelezte arra, hogy tizenkét hónapon belül lépjen be a Berni Egyezménybe, amelyhez Magyarország csak 1922. február 14-én csatlakozott az 1922. évi XIII. törvénycikk által.¹⁴

Ami a terjedelmes II. részt, az antológiát illeti, Balás P. Elemérnek a tárgyban publikált összes lényeges szövegét magában foglalja. Tartalmi hiányérzet nem merül fel,

¹² NÓTÁRI Tamás: „Szerzői jogi reformok és reformkísérletek a 19. században és a 20. század első felében” *Jogelméleti Szemle* 2011/3, bit.ly/2VWOSWB.

¹³ ALFÖLDY Dezső: „A szerzői jog reformjai” *Jogtudományi Közöny* 1948. április, 70–76; BOYTHA György: „Történeti és elméleti alapvetés” in BÉNÁRD Aurél – TIMÁR István (szerk.): *A szerzői jog kézikönyve* (Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó 1973) 54; RUSZTHI Hunor: „Dr. Balás P. Elemér szerzői jogi törvényjavaslata” *Jogtörténeti Szemle* 2005/1, 41–44; LEGEZA Dénes István: „Egyszer mindenkorra és örökön.” A szerzői jog forgalomképessége Magyarországon [PhD-értekezés] SZTE ÁJK, Szeged, 2017, 80–82. Angol nyelven pl. Tamás NÓTÁRI: „Debates and Proposals of Hungarian Jurisprudence on Copyright in the First Decades of the 20th Century” *Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica, Tomus XXX/1*. 2012, 110; Péter MUNKÁCSI: „Moral Rights and Cultural Aspects of Hungarian Copyright Law 1945–2000” in Mira T. SUNDARA RAJAN (szerk.): *Cambridge Handbook of Intellectual Property In Central and Eastern Europe* (Cambridge: Cambridge University Press, megjelenés alatt) 51–72.

¹⁴ MUNKÁCSI Péter – KISS Zoltán: „Magyarország 1922-es csatlakozása a Berni Egyezményhez” in POGÁCSÁS Anett (szerk.): *Quaerendo et Creando. Ünnepi kötet Tattay Levente 70. születésnapja alkalmából* (Budapest: Szent István Társulat 2014) 286.

viszont előnyére vált volna e fejezetrészeknek, ha a szövegek az első publikálásuk időrendi sorrendjének alapulvétele helyett tematikus rendben követték volna egymást, különgyűjtve a sajtó-, a szerzői és a személyiségi jogi tárgyú írásokat.

A kötet szorosan vett tematikájához nem kapcsolódik, mégis üdvözlendő, hogy a szöveggyűjteményben helyet kapott Balás P. Elemér *Jog és irodalom* című munkája (329–363. o.). A magyar jogi gondolkodásban – miként az amerikai vagy más európai nemzeti jogtudományokban – a „jog és irodalom” kutatási területe iránt megélenkült érdeklődés nem előzmények nélküli. A jog és irodalom hazai kutatása (lásd különösen Fekete Balázs, Nagy Tamás, H. Szilágyi István munkáit) mutatta ki, hogy a XX. század első felében a magyar jogbölcselet virágkorát élte az olyan nemzetközileg elismert tudósok sorának munkája nyomán, mint Somló Bódog vagy Moór Gyula. A jelenlegi tudományos nézet úttörő jelentőségűnek tekinti Horváth Barna munkásságából az 1942-ben megjelent *A génusz pere: Socrates – Johanna* című tanulmányát. Balás P. Elemér e kötetben közzétett írása szolgálhat bizonyítékkal, hogy a jog és irodalom mai kettős rendszertani megközelítése, tehát mind a „jog az irodalomban” (Herczeg Ferenc emlékiratainak, valamint a jog és a művészet viszonyával foglalkozó nagyszámú szakirodalom bemutatása), mind a „jog mint irodalom” irányzat (Szászy Béla magánjogi kodifikátori munkássága, Grosschmid Béni egyéni kifejezőmódja) már a XX. század fordulója idején sem volt előzmény nélküli.

A szövegközlésről elmondható, hogy jót tettek az anyagnak az eredeti szövegeken végrehajtott, a mai kor szerkesztési kívánalmait szem előtt tartó minimális változtatások. Elismerés illeti azt az odafigyelést igénylő munkát, amely a szöveghűség megőrzése mellett a korábbi nyomdai hibák kijavítására, a szövegek formai egységesítésére és a jelenlegi szabályoknak és szokásoknak megfelelő szóalakok használatára irányult.

A „Balás P. Elemér munkássága adatokban” címet viselő III. részben kap helyet Juhász Zvolenszki Anikó életrajzi áttekintése (utánközlésben), valamint Reményi Édua kiváló munkája a szerző tudományos közleményeinek jegyzékéről. A teljesség kedvéért megjegyzendő, hogy összhangot lehetett volna találni a Mezei Péter-tanulmány 4. számú lábjegyzetében szereplő művekkel, mivel hiányoznak az összesített bibliográfiából a *Sajtó* nevű folyóirat V–VII. évfolyamaiban közzétett szerzői jogi tárgyú rövidebb írások, mint például a vasúti díjszabástáblázatok gyűjteménye mint írói mű (Sajtó V., 1931, 455).

AD 2. A KONTEXTUS. Bár Balás P. Elemér mostanáig nehezen hozzáférhető, de maradandó tudományos életművet hagyott maga után, a recenzens kevésnek érzi a „Szerkesztői előszó” lakonikus tömörségű utalását arra, hogy az életmű kiterjed a büntetőjog és a jogfilozófia területére is. Balás P. méltatói elismerően nyilatkoznak a kétszáznál is több magyar, valamint olasz, német és francia nyelven publikált szerteágazó oeuvre-ről:

Legjellemzőbb tudományos tevékenységének rendkívüli sokszínűsége: művei a büntetőjog, a katonai büntetőjog, a polgári jog, a büntető- és polgári eljárásjog, a nemzetközi jog, a szerzői jog, a sajtójog, az államigazgatási jog, a jogelmélet, a jogtör-

ténet körébe tartoznak. [...] Állandó érdeklődéssel fordult a társadalomtudomány, a filozófia, a művészet- és kultúrtörténet, a hazai és a külföldi szépirodalom felé.¹⁵

Talán a szerző büntetőjogi munkássága nagyobb gyakorisággal kerül említésre, ami nem véletlen, hiszen 1934-ben a szegedi Ferenc József Tudományegyetemen a büntetőjog tárgyköréből magántanári vizsgát tett, és az 1936-ban az okozatosság büntetőjogi problémájáról a Magyar Tudományos Akadémia gondozásában megjelent monográfiáját napjainkban is meghatározó magyar nyelvű forrásként tartja nyilván a hazai büntetőjog-tudomány. 1937-től aktívan részt vett az MTA munkájában mint a Jogtudományi Bizottság meghívott, majd később rendes tagja; 1943-ban választották meg az Akadémia levelező tagjává, székfoglalóját „Perszemlélet és kriminálpolitika” címmel tartotta meg,

Az eddig elmondottak egy gazdag, nagy ívű egyetemi pályafutást sejtetnek, de amint Pólay Elemér szép megfogalmazása kiemeli:

...a legnagyobb tisztelet illeti annak a hazánk határain túl ismert jogtudósnak az emlékét, akinek életművében a kodifikátor, jogalkalmazó és jogtudós professzor-triász olyan egységben olvadt össze, mint az antik Róma jogászaiban, akiknek írásművei és szóbeli megnyilatkozásai mindig lehetővé tették fejlődő életviszonyok által támasztott követelmények kielégítését, s egyben kialakították a következő generáció jogászai gondolkodását.¹⁶

Az idézet arra utal, hogy a három egyetemi városhoz, Kolozsvárhoz, Szegedhez,¹⁷ Budapesthez köthető egyetemi tevékenysége mellett Balás P. Elemér előbb bíró volt, majd 1916 és 1937 között az igazságügyi minisztérium törvény-előkészítő osztályán¹⁸ dolgozott, 1935-től „kir. curiai” bírói rangban (érdekességgéppen: az igazságügyi igazgatásban eltöltött több mint két évtizedes tisztviselői időszaka alatt huszonöt igazságügyi minisztert szolgált). A szerző életművét tágabb kontextusba helyező bevezető hiányában talán azt szükséges kiemelni, hogy az önálló bírói és ügyészi státusz ekkor még nem létezett, noha az érintettek erre törekvő mozgalma szinte folyamatos volt. Szolgálati jogviszonyukat 1869-ben és 1871-ben elválasztották ugyan a közigazgatástól, s ezt a *bírói és ügyészi szervezet módosításáról szóló*

¹⁵ RÁCZ (3. lj.) 412.

¹⁶ PÓLAY (8. lj.) 86.

¹⁷ A magyar országgyűlés 1921. június 17-i határozatával a kolozsvári egyetem ideiglenes székhelyéül Szeged városát jelölte ki. Az 1940. augusztus 30-i második bécsi döntést követően a régi Ferenc József Tudományegyetem visszatért Szegedről eredeti székhelyére Balás P. Elemér mellett olyan kiemelkedő oktatókkal, mint Szász István vagy Türy Sándor Kornél. Részletesen lásd KOKOLY Zsolt: „A kolozsvári jogászképzés történetének rövid áttekintése” in GARACZI Imre – SZILÁGYI István: *A kultúra, a tudomány és a nemzet helyzete a Kárpát-medencében* (Veszprém: Veszprémi Humán Tudományokért Alapítvány 2010) *bit.ly/2GpnQjX*.

¹⁸ 1919. január 1-jétől ez a XII. ügyosztály (Általános törvényelőkészítő osztály) lehetett. 1920-ban 12, 1923-ban 11, 1926-ban 10, 1932-ben 8, 1934-ben 9, 1935-ben ismét 10 ügyosztály létezett a miniszteri munkaszervezeten belül. Az igazságügyi munkaszervezetről részletesen lásd ANTAL Tamás: *Az Igazságügyi Minisztérium története (1867–1944). Fejezetek a polgári kor évtizedeiből* (Budapest: Magyar Közlöny 2018) 26, 28.

1891. évi XVII. törvénycikk még finomította, de javadalmazásuk továbbra is a köztisztviselőkével azonos rendszerben történt.¹⁹ A recenzens úgy véli, hogy az emlékkönyv létrehozása során a Balás P.-életmű árnyaltabb újrafelfedezéséhez, megismeréséhez nemcsak az említett rangos egyetemi oktatók, de a közigazgatásban, az igazságszolgáltatásban dolgozó szerzői jogász, médiajogász szakértők közül is kitűnő további szerzők kerülhettek volna ki.

AD 3., A KORSZAK. A korabeli sajtójog, szerzői jog és személyiségi jog általános bemutatására vállalkozó nyitó tanulmány hiányára már rámutatott a jelen recenzió, és a szerzői jog kapcsán is tett néhány általános észrevételt. A sajtójoggal foglalkozó részből annak megállapítása hiányzik, hogy az 1914. évi sajtótörvény (XIV. törvénycikk) megítélése nemcsak az elfogadásakor, majd évtizedekkel később is, hanem gyakorlatilag már az érdemi előzetes szakmai véleménykérés nélkül előkészített javaslat és annak igen szűkre engedélyezett vitája idején is szélsőségesen divergáló vélemények megfogalmazására készítette a sajtó meghatározó szereplőit. Az indulatok amplitúdója lemérhető Ady Endre alábbi szavaiból:

Ha igazi szabadságért eddig még sohasem tudott harcolni ez a szegény Magyarország, esküdni mernék, hogy végre meg fogja tanulni. Oroszosítása az állapotoknak és hangulatoknak – ahogyan talán Ignóus mondaná – Nagy Péter óta gondolt tervvel és munkával nem ért el annyi sikert, mint amennyi most nálunk érik. [...]

Polgárságunk zöme korrupt s különben is gyenge: a sajtó bakóinak szörnyű szándékát csak az intellektuelek s a munkásság érzik szinte testi fájdalomként. Valóban, siessenek a sajtótörvényükkel a bűnös szándékok kiküldött pribékjei, hadd verődjék össze az a nagy tábor, mely a félig néma sajtó egy messzi szavából megérti, hogy van világhossz, lámpa és lámpavas.²⁰

Ahogy a két világháború közötti sajtójogot érintő újabb kutatások megállapítják, az 1914-es sajtótörvénnyel, pártolói szerint, a sajtószabadság megvalósításának remekművét alkotta meg a törvényhozó, ellenzői azonban a nyomtatott gondolat kifejezése intézményes elfojtásának biztos eszközét látták benne; a törvény távolról sem volt a liberális törvényhozás iskolapéldája, ám nem hordozta magában a *praeventiva censura* gyakorlatának reális esélyét sem.²¹ Ezzel szemben a vitatott jogszabály indulatok, részlelhajlás nélküli elemzésére Balás P. Elemérnél olvasható példa; *A sajtódeliktum* című írását az alábbi gondolatokkal vezeti be:

Fejtegetéseim kizárólag dogmatikai térre szorítkoznak. Jogpolitikai szempontokkal egyáltalán nem kívánok foglalkozni, s nem arról a figyelőhelyről vizsgálom a sajtódeliktumot, hogy *de lege ferenda* milyen sajtójogi rendszer volna helyes, hanem csupán abból a szempontból, hogy a mi tételes törvényünk értelmében mit kell saj-

¹⁹ Balás P. Elemér vélhetően az V. fizetési osztályba volt besorolható a miniszteri tanácsossal, a királyi táblai tanácselnökkel és a királyi főügyessel együtt. Lásd ANTAL (18. lj.) 43–44.

²⁰ ADY Endre: „Hadd jöjjön a sajtórábság” *Szabadgondolat* 1913/12, 369, *bit.ly/2UyGEm5*.

²¹ KLEIN Tamás: „Adalékok a Horthy-korszak sajtórendészeti szabályozásához I. (1919–1931)” *In Medias Res* 2012/2, 182, *bit.ly/2VT9Oh3*.

tódeliktumnak tekinteni. Feladatom tehát sajtótörvényünk (St.) *de lege lata* értelmezése lesz... (157. o.).

Annak ellenére, hogy Balás P. Elemér a *Sajtó* folyóiratban 1927 és 1944 között havonta mutatta be és elemezte a sajtójogi joggyakorlatot, annak ellenére, hogy az emlékkönyvben újraközölt *Rádió, szerzői jog, sajtójog* (207–247. o.), valamint a *Szerzői jogi reformtörekvések* (249–295. o.) című írás e lap hasábjain, illetve a laphoz kapcsolódó „Sajtó Könyvtára” szakmai sorozatban jelentek meg, magáról a folyóiratról – Kokoly Zsolt tanulmányában a képmáshoz való joggal kapcsolatosan közölt jogesetek (32. o.), valamint Vallasek Magdolnának és Koltay Andrásnak a sajtószabadság kapcsán tett említésén túlmenően (96., 136. o.) – a kötet nem tartalmaz többletinformációt. A recenzens úgy véli, hogy az emlékkötet legalább egy tanulmány erejéig pótolhatta volna, de legalábbis adalékokkal szolgálhatott volna a magyar sajtó egésze történetének egyik nagy adósságához, a korabeli sajtó szakembereinek tudományos orgánusaként ismert, a sajtó és a hírszolgálat jogi, gazdasági, szociális, műszaki és történelmi kérdéseivel foglalkozó *Sajtó* nevű folyóirat mostanáig feldolgozatlan történetéhez.²² A tudományos folyóirat alapító-szerkesztője Wünscher Frigyes, aki több vezetői tisztsége mellett 1921-től a Magyar Távirati Iroda ügyvezető igazgatója volt. Az 1927-es induló szám beköszöntőjében Magyarország első olyan tudományos folyóiratának elindítását üdvözölte, amely „kizárólag a sajtó és a hírszolgálat kérdéseivel törődik és támogatója mindazoknak, kik a sajtót és a hírszolgálatot irányítják, azzal foglalkoznak vagy vele bármely kapcsolatban állanak”.²³

Az emlékkötet személyiségi jogi vonatkozású része kiterjedhetett volna a képmáshoz való jog vizsgálatán túlmenően általános személyiségi jogi kérdésekre, kapcsolatot találva a mai tárgyi jogfejlődéssel. Az Alkotmánybíróság 2012 előtti gyakorlata egyértelműen elfogadta az általános személyiségi jog (emberi méltósághoz való jog) mint anyajog fogalmát, és ennek részeként számos jogot nevezett meg, amelyek érintik a legkülönbözőbb jogterületeket. A hatályos Ptk. „személyhez fűződő jogok” helyett – a háború előtti jól bevált terminológiával összhangban – a kifejezőbb „személyiségi jogok” elnevezést alkalmazza az ember (tág értelemben vett) magánszférájának védelmét biztosítani hivatott jogok jelölésére. A személyiségi jogok – és különösen az általános személyiségi jog – fogalmát azok jellege miatt gyakorlatilag lehetetlen tartalmilag pontosan és kimerítően meghatározni; ezt a máig ható megállapítást Balás P. nagyon szemléletesen illusztrálja:

A jog szempontjából a személyiség tiszta aktivitásjellegét azzal a képpel elegendő szemléltetni, hogy a személyiség eleven folyam, mely sohasem áll meg, és a saját medrében halad a külső világnak más lényegű tárgyai közt. Ennek a folyamnak az érintetlenségét védeni hivatása a jognak egyfelől abban, hogy mozgása ne legyen

²² Nemcsak maga a lap, de az azt kiadó Csáthy Ferenc Egyetemi Könyvkereskedés és Kiadói Vállalat Rt. két világháború közötti története is feldolgozásra vár. Lásd erről részletesebben BÁLINT Gábor: „A Csáthy cég könyvkiadása a két világháború között” *Magyar Könyvszemle* 2004/3, 295–298.

²³ A folyóirat teljes anyaga elérhető az Arcanum Digitális Tudománytárban, bit.ly/2UKqYB3.

akadályozva, tisztasága ne legyen elhomályosítva, másfelől, hogy önmagával azonosága és más ily folyamatoktól – valamint a külvilágtól – való különbözősége el legyen ismerve (418. o.).

A fentieket összefoglalva a modernitás, az intellektualitás, a széles látókörű nyugatias jogi műveltség és kultúra teszi maradandó szellemi élménnyé Balás P. Elemér e kötetbe rendezett írásainak mai olvasását. Az értékelő tanulmányokat jegyző szerzők reflektáltak a jogtudós időtálló gondolataira, nézeteire, a tanulmányaiban megfogalmazott aktuális örök igazságokra. A mai kor kutatójának szemszögét talán Koltay András láttatja explicit módon; szerinte a szerzőt olvasva a kutatói önhittség szertefoszlik és

...azzal szembesül, hogy amely kérdések ma foglalkoztatják (és amelyeket a modern médiatechnológia által előidézettnek vélünk), azok már az előtte járókat is ugyanúgy érdekelték és a korában megfogalmazott válaszok sem vesztek el érvényességüket csupán a technika és a média világ[a] robbanásszerű – Balás P. kora óta többször is bekövetkezett változásai által (157. o.).

Az emlékkönyv összeállítása, megjelentetése nagy lépés a Balás P.-receptió és újralfedezés irányába, egyúttal lehetőséget adva a gazdag, sokszálú, sokszínű, maradandó életmű kritikai feldolgozására. A Balás P.-oeuvre jelenleg feltáratlan kincs, közkincs (nem csak szerzői jogi értelemben) a büntetőjog, a polgári anyagi és eljárásjog, a közigazgatási jog és a jogelmélet-jogbölcsélet iránt tudományos, kutatói igénnyel forduló fiatal jogásznemzedék számára. A recenzens jó szívvel ajánlja a kötetet a tudományos műhelyek, kutatóhelyek, tudományos diákkörök, szerzői jogi, médiajogi tárgyú konferenciák szervezői számára, és bízni lehet abban, hogy a kötet bekerül a tárgybéli felsőoktatási könyvtárakba, rajta lesz a polgári jogi, büntetőjogi kurzusok ajánlott olvasmányainak listáján, de megtalálható lesz a művelt, autonóm, a szellemi kihívásokat kereső jogászokollégák polcain vagy informatikai eszközein is.

Munkácsi Péter*

* Vezető-kormányfőtanácsos, Igazságügyi Minisztérium, 1055 Budapest, Kossuth tér 4. E-mail: *peter.munkacsi@im.gov.hu*.